

ЕДНА СКЛОННОСТ В ЕЗИКА С ПРАКТИЧЕСКИ ОТПРАТКИ ЗА ОБУЧЕНИЕТО НА АКТЬОРИТЕ

Петър Вълков

В разговорната практика битуват изказвания с минимум контекст, където е търсен каламбурен ефект. Например: “смешки с мешки”, “смях с мях”, “поздрав по-здрав”, “по-знат познат” и др., при които невинаги се постига атрактивност от неочакваността на новите построения, но са илюстрация на неизчерпаемите творчески възможности на езика. Целта на изследването е да се осмислят проблемите, свързани с разглежданото явление, и да се потърси път за приложението им в конкретна ситуация с определена задача; в случая – една страна от подготовката на бъдещите актьори, подход, стигащ дори до изкуственост в изходните речеви образувания, но необходими за изграждане на професионални навици, нещо като скелето в строителството, като етюда в музиката.

Малко предистория по въпроса. През шестдесетте години на ХХ век в софийското кафене на писателите се разгаря надпревара за най-късо стихотворение. Печели: “Деви, де ви?”, спряга се името на Н. Кънчев. Игрословиците в литературознанието се означават с термина каламбур. Алюзията, допълнителното внушение, намекът се постигат на основата на омонимията между изходната форма и новото построение, римата подсилва ефекта от неочакваността. Примери могат да се посочат от фолклора: “Три мъже с три жени – три мъже стриждени”, “Петко рита във водата - пет корита във водата”, “Пет колиби, цяло село – Петко либи цяло село”. И от личното творчество на авторите: “Щат ни, не щат ни, пак сме щатни” (Крум Вълков), у Христо Смирненски – “запасен е . . . Знаем, че е за пасене”, изобилие от оригинални

рими у Валери Петров на същия принцип: “забрана – за бране”, “синьо птиче синоптиче”, “Мери и Дани – меридиани”, “нарочил – на Родшилд”, “но тоз има алиби, онзи пък едва ли би...”, Янаки Петров: “Слънчогледът Слънчо гледа”, “– Мама! Мама консервира (плодове и зеленчуци!) –А-а разбрах: тя кон сервира (с плодове и зеленчуци!)”.

Друга словесна игра е логогрифът. При този стилитичен похват от буквите на една дума се съставят други кратки форми, за да се построи нова фраза или нов стих с постепенно изпадане на звуковете от изходната даденост:

Победоносцев – для синода,
Обедоносцев – для двора,
Бедоносцев – для народа
И Доносцев – для царя.

Автор Л. Треолев, сатирическата насоченост е за К. Победоносцев, прокурор на Синода в царска Русия. Следващото попадение е на Вас. Каменски в “Поэмия о соловвьѣ” (Кятковский), 1966:146/:

И моя небовая свирель
Лучистая,
Чистая,
И стая,
Тая
А я –
Я.

При езиков превод се губи свежестта на фактурата и се стига до изконното изискване, че виц не се доразказва и обяснява, камо ли да се конкретизира метафора. В посочените случаи контекстът е достатъчен, за да подсигури смисъла на изказванията. Същото важи за детската поезия, сатирата, дори сленга (Карастойчева, 1988:161). Налице са два основни принципа за изграждане на съобщенията-каламбури и логогриф.

Наблюденията на различни сфери на словесното общуване показват една друга склонност – минимум контекст, преднамерено търсен и подчинен на отбелязаните принципи за пораждане на новите речеве образувания, при което понякога се

налучква виц, но по-често се стига до маниерност, изкуственост, пресилена условност. Близко до ума е, че се онагледяват потенциалните възможности на езика. Ако се разглеждат сами за себе си, обяснението им е просто. Другояче стои въпросът с практическото им използване. Преобладават словоупотреби с опорен компонент лично име:

– Дамите?	С тая	Борй се,	Да видя,	В Олга
– Да Мите,	с тая	Борйсе!	Давиде.	“Волга”?
Живо,	Рая,	Мая,	Коста,	Тена,
Живо!	Рай, а?	Май, а?	Кост, а?	Тен, а?
Ася,	Бетони,	Соня	Слюда	Станьо
А, ся!	Бе, Тони!	Соня.	С Люда.	С Таньо.
Станка	Сребро	Средко	Сирко	Сика
С Танка.	с ребро.	с редко	с Ирко	с Ика.
Сева	Слав	Деси	Деспа	Едип
с Ева.	с лаф	де си?	де спа?	Е, дип!
Стани,	Мирела,	Слава	Яна	Долев
стани!	мир, ела!	с лава.	я, на!	до лев.
Митка	Светка	Лидка	Сашо	Еда
митка.	светка.	литка.	са шо?	е, да.
Нено,	Наталия			
не ..., но ...?	на талия.			

В примерите със собствени имена (Заимов, 1994; Ковачев, 1987) при разбивката на изходното цяло новите образувания най-често запазват ударението си, а когато се отмята, се получават контаминации с форми от диалектите: “Ася, а, ся!”, сиреч – “Ася, хайде сега!” или “Сашо, са шо?” – “Сега какво,

Сашо” от контрахираната форма “са” от сега и диалектното “шо”, т. е. що. При случаите” Стани, Стани!”, “Мирела, мир, ела”, “Сребро с ребро” ударението е на първата сричка, както е в западния тип говори. Втората съставка е носител на логическото ударение, като ефектът се постига с промяна в темпа на изговор. Тук трябва да се отчитат и звуковите промени: десоноризация – “Стоб(п) с топ”, “Слав(ф), с лаф”; асимилация “Лид(т)ка литка”.

За удобство на описанието ще се посочат още някои прояви от същия порядък: “Тереса, те, раса”, “сритам с ритъм”, “отчаяни от чая ни”, “заглавия заглави я”, “потребни по-дребни”, “къде ти, кадети”, “катунар като нар”, “сме дали с медали”, “Есе? Е, се!”, “двама зета две мазета”, “до Кольо зета до клозета”, “Ти, либе! Ти ли, бе”, “доцент до цент”, “Досада? До са да!”, “донос до нос”, “поднос под нос”, “поетично по-етично”. Случаите като “Слави, се ла ви!”, “Еда! Е, да!”, “Вот вот!” са контаминации с чужди езици и ако са употребяващите ги знаят тези езици, ефектът е същият. При Слави става дума за френския израз “това е животът”, в испански Edda (еда с елизия на красловната съгласна) означава възраст, другото е руското вот – ето.

Явлението е многостранно и изисква комплексен подход при разглеждането му. В литературознанието (Черемисина, 1981:77–80) е известно като разрив – съзнателно разчленяване на една дума, за да се подчертае с междусловна (вътрешна) пауза (Тилков, 1981:42) каламбурният ефект. Употребата на пунктуационни знаци – тире, запетая, многоточие, въпросителна, удивителна подсказва целта на създателя им, практическото им осъществяване представлява друг проблем. В лингвистичен аспект се осъществява минимална деформация (Карастойчева, 1988:162) на сегментно и суперсегментно равнище. При сегментирането една фонетична дума се разбива на два или повече речеви отрязъци, при които речеви такт, синтагма и дихателна група съвпадат. Изразява се чрез суперсегментни средства: вътрешна пауза, интензитет, темп, ритъм, мелодика, за да се получи контраст спрямо неутралното съобщение в първата част. Втората съставка поема логическото ударение. В изходната форма с един

граничен сигнал, в новото образуване два или три гранични сигнала. В конкретните случаи се преплитат два плана – комуникативен и модално-емоционален при функционирането на интонацията (Тилков, 1981:15).

След направения оглед на речевите прояви вече може да се пристъпи към практическото им осъществяване в подготовката на актьорите. На първо място се предлага избор на средствата – мелодика, интензитет, темп, паузи, които са с усилен физически характеристики и създават необходимия контраст, за да се постигне желаното въздействие. Не е за подценяване и промените в тембъра на гласа за изразяване на различни емоции (Тилков, 1981:105). Паралингвистиката предлага също богати възможности – невербални средства за общуване, най-общо казани, кинематики: мимика, жест, движения с тялото и крайниците, дифузни фонационни прояви – съпровождащи изказванията и функциониращи като самостоятелни субсемиотични системи, позволяващи да се предават цялостни съобщения, например: поклащане на главата като знак за съгласие и “А, ха!” – според ситуацията одобрение или ирония.

В заключение може да се каже, че при минимум контекст се изисква максимална съсредоточеност от актьора, внимателен подбор и комбиниране на средствата за изразяване, за да се променят ритмомелодическите отношения и чрез новополучилата се форма да се постигне желаният ефект.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Заимов 1994** – Й. Заимов, Български именник. София, 1994
Карастойчева 1988 – Цв. Карастойчева, Българският младежки говор. София, 1988
Квятковский 1966 – А. Квятковский, Поэтический словарь. Москва, 1966
Ковачев 1987 – Н. Ковачев, Честотно-тълковен речник на личните имена у българите. София, 1987
Тилков 1981 – Д. Тилков, Интонацията в българския език. София, 1981
Черемисина 1981 – Н. В. Черемисина, Вопросы эстетики русской художественной речи. Киев, 1981